

ság alapján most is az, mint volt ezer évvel ezelőtt. Megőrizte függetlenségét, arisztokratikus voltát éppen úgy, mint testvéries, demokratikus érzéseit. Ragaszkodott ahhoz a mezőségi földhöz és tájkerethez, amelyet a természet is igen szabályos formaként nyújtott eléje s igyekezett ehhez a formához minél tökéletesebben hozzásimulni. A természeti, történeti és társadalmi viszonyokhoz mindenkor kitűnően alkalmazkodott s a legkülönbözőbb környezetben, egyszer itt, egyszer amott fejlesztette ki a kultúra igen különböző formáira alkalmas erőit. Nem partikuláris, hanem az egész nemzetre együttesen jellemző ősi vonások azok, amelyek a magyarságot a múlt ezer viszontagságában megóvták s nem nagyszerű csodák várása, hanem a saját belső ereje fogja a magyarságot a ma nehézségein keresztül a jövőbe is átmenteni!

Bibó István.

Bírópecsét.

Egy Árpád-kori jogszokás emléke.

MÓRA FERENC írja a búzamezőkről szerzett Énekében, hogy régenye hősét, azaz egyszerűbben: a „célszerű szegényembert” — „nem fogták le, csak *pecsétet* küldtek neki, lopatták vele a napot vagy háromszor a városban . . .” Alább meg: „. . . mindjárt el is küldték, nincs semmi hiba, de egy hónap múlva megint kivitték neki a *pecsétet* . . .”¹

Miféle *pecsétet*? — kérdi jámboran az olvasó, ha nem született a „szegedi basahalmon” belül. MÓRA szóval se magyarázza, mert nagy szerénységében azt hiszi, hogy könyveit csak „a városban” olvassák, Szegeden, — ott pedig ki ne értené a szegedi szó nagymesterét? — De aki nem érti — mondom — mert odábbvaló ember, nyúl a Tájszótárhoz: tanyai, paraszti beszédek káptalanjához. A Tájszótárban azonban — nem mondja, hogy nincsen benne, de — „nem találja”. Azaz, hogy mégis: — egy hunyadmegyei magyar faluban *pecsétnek* nevezik a — szeplőt. Jó, jó — gondolja a nyájas olvasó, de szeplőt aligha küldenek a városból tanyai szegényembereknek. Pláne kétszer egymás után! . . . Ha MÓRA nem magyarázza, hátha szót ejt róla néhai való kedves gazdája, a szegedi írómasterség ennekelőtte való céhmestere: TÖMÖRKÉNY ISTVÁN? — Ejt is, meg is találjuk, ha keressük. Ezt mondja: „A bírósági idéző cédula még mindig *pecsét*. A *pecsét*től való törvénybe idézésnek megmaradt nyoma ez. A *citatio cum sigillo*. Már másfelé az emléke is elhalt s ott él a nagy csendességek birodalmában, ahol minden aludni látszik.”²

¹ Ének a búzamezőkről. II. 12. l.

² Tömörkény: Egyszerű emberek. 106. l.

Magának a szónak szótári magyarázatára talán ennyi is elég volna, ide már a pontot is kitehetnők. De a nyugtalan embert új kérdések zaklatják: — mi volt ez a pecsét? — Mi az a *citatio cum sigillo*? — Csakugyan halott-e egyebüttl emléke s ha valóban elhalt, mikor történhetett elmulása? — Vagy a középkor óta csak maga Szeged őrizné rejtező, tájszavában egy országos jogszokás utolsó foszlányát?

A középkori, nevezetesen az Árpád-kori törvénykezés rendjében a bíróság elé idézés általában pecséttel történt, ha ez a mód nem is volt egyedüli. A *sigillum dare*, *sigillum mittere*, *sigillum projicere* szólások Árpád-kori szövegekben ismeretes kifejezések. Nálunk már Szt. László és Kálmán decretumaiban szó van erről.³

Az eljárásnak az volt a kezdete, hogy a bíró pecsétet küldött a perbeli feleknek (*sigillum mittere*), vagy pecsétet adott a panaszosnak (*sigillum dare*) avégből, hogy a bepanaszoltnak kezébe adja (*sigillum projicere*). TIMON ÁKOS ugyan, korra nem szorítkozva, kétségbe vonja ezt az utóbbi közvetlenséget⁴, a régibbi jogtörténeti kutatás iskolája szerint nem sokat vagy éppen semmit sem adva a későbbi vagy ma is eleven jogszokásra, amely kétségkívül nem állítható az egykorú források sorába; azonban TIMON könyvének hatodik megjelenése idején már nem lehetett vitás, hogy az élő vagy közelmúlt jogszokások nem egyszer többet mondanak, világosabban, sőt hitelesebben beszélnek az egykorúaknál. Így már előtte is másként vélekedik KOLOZSVÁRI és ÓVÁRI, a Magyarországi Jogtörténeti Emlékek nagyérdemű szerkesztője és magyarázója: „... a közhatalom ... bírói hatóságának jelvényét, a pecsétet, előbb a fél által, majd saját közege (régente *praestaldus*) által küldötte meg a tanúság tételére felhívottaknak”. (II. k. 9. l. jegyz.)

Az idézés ilyen módjával (*citatio cum sigillo*) valamenyi középkori bíróságunk élt, egyházi is, világi is s még előbb bizonyára maga a király is, míg bírói hatalma átruházásának ideje el nem érkezett. A pecséttel való idézés annyira általános volt, nevezetesen pl. Kálmán idejében is, hogy a zsinati törvényszékek felállításakor külön kellett hangsúlyozni, hogy e fórum előtt pecsét nélkül is tartozik mindenki megjelenni.⁵ Az 1231. évi decretum 21. cikkének rendelkezése szerint tk. elvben már megszűnt ez az idéző gyakorlat, legalább bizonyos magasabb fokú bíróságokra nézve; az 1290. évi

³ Pl. Decr. St. Ladislai III, 26.: Si quis sigillum iudicis negligens, ad causam non venerit: primo quinque pensis puniatur; si secundo, totidem; si tertio, rationem perdat et tonsus reddatur pro debito. (Ha valaki rá se hederítve a bíró pecsétjére, ügyében nem jelenik meg: először büntessék tíz pensa-ra; ha másodszer sem, ugyanannyira; ha harmadszor sem, ügyét veszítse el s haját lenyírva [rabszolgaként] adják el tartozásáért.)

⁴ Timon: Magyar alkotmány és jogtörténet. Budapest, 1919. 482. l.

⁵ Decr. Colomanni: I. 23. Ad curiam regis cum sigillo cogatur, sed sine sigillo ad synodum.

decretum 5. cikke szerint pedig a megyei bíróságok gyakorlatából is törölték s innen kezdve az idézés végbevételére már nem elég a pecsét, hanem az erre kijelölt hiteles helyek is szerepet kapnak, az idézésről bizonyágsevelet állítanak ki.⁶

Mi volt ez a pecsét? — Irat, pecsétnyomó vagy pecsét? Ma már ez a kérdés nem vitás, de ezelőtt egy századdal külföldi és hazai tudósok még nem voltak vele tisztában. A kérdés történetével nem is foglalkoznánk, ha nem volna igen érdekes s tudományunk, nevezetesen élő-jogszokásunkatásunk s eredményei értékesítésének történetére nézve nevezetes néhány mozzanata. Tudomásunk szerint ugyanis ebben a kérdésben szerepelt először tanúként, több mint száz évvel ezelőtt, jogtörténeti kérdésben eleven jogszokás vallomása.⁷

Hogy az idéző pecsét nem írás, nem pecsétnyomó, hanem emennek lenyomata, már PRAY helyesen megállapította. — Ki tudott az Árpád-korban írni és ki tudott olvasni? Mit ért volna az írás olvasatlan?⁸ Többet ért a jel, jelvény, az idéző szimboluma, amelynek formája, ábrázolása valószínűleg közismert volt, kiki a maga területén. PRAY mellékeli is két ilyen idéző pecsét rajzát (— igaz, hogy közelebbi adatok nélkül —).⁹ Bemutatja egyiket SCHWARTNER—PERGER Diplomatikája is.¹⁰ Megmutatjuk mi is: szemmel lássuk, mi volt s mivé lett a mi korunkra. Az egyik nyilván egyházi, a másik világi törvényszék pecsétje s mindkettőnek körirata rendeltetését is meg-

⁶ L. Timon: Id. m. 171 sk., 481 sk.

⁷ A kérdés történetének részleteit l.: Pray György: Syntagma historicum de sigillis regum, fet reginarum Hungariae. Budae, 1805. 3—5. l. — Schwartzner-Perger: Bévezetés a diplomatikába. II. 33—37. l. — Hornyik János: Az idéző pecsétről. Akad. Ért. IV. 1864. 41—53. l.

⁸ Quod ad ipsam *Sigilli missionem* attinet, hanc sine omni scriptura, sed sola sigilli *impressione* actam fuisse, illud omnino suadet, quod scriptae litterae, ad declarandam *Judicum voluntatem*, prorsus inutiles eo tempore fuerint, quo illorum potissima pars, qui in jus vocandi erant, litterarum, itaque et legendi, si Ecclesiasticos, Monachos, et paucos palatinales demamus, omnino rudes, ignarique essent. — Pray: Uo. 3. l.

⁹ L. Pray: Uo. Tab. I. Fig. 1. 2.

¹⁰ L. Schwartzner-Perger: Bévezetés stb. IV. tábla. 5. sz.

magyarázza. — A SCHWARTNER—PERGER Diplomatikája azonban PRAY józan megállapítása után is „kétféle értelemben” van s úgy vélekedik, hogy „az azon Törvény-cikkelyekben előforduló *Sigillum* nevezet alatt inkább a’ pecsét-nyomót, vagy pedig a’ kinyomott pecsét-jegyet, mint magát az Oklevelet kelletik érteni, de azonban azon állításomhoz is csekély tapasztalásom miatt erősen ragaszkodni nem bátorodom”.¹¹

A habozás nem volt eléggé megokolt, — amint ezt már HORNYIK megállapította,¹² hiszen minden időben köztudomású volt a pecsétek őrzésének mindenkori nagy gondja s mikor tudvalevő, hogy a pecsétet maga a pecsétőr, a nádor sem vihette magával.¹³

Annál nagyobb érdeme PERGERnek, hogy a vitás kérdésben a figyelmet a hazai élő jogszokásra terelte s a PRAY-féle józan fölfogást a maga korának egy analog — de nem azonos — jogszokásával megtámasztotta a következőképpen: „De más részről vagnak más s’ több példák is, mellyek ellenkezőt látnak bizonyítani: és pedig, hogy a’ pecsétjegynekel küldése valóban volt szokásba, s’ keletbe édes Hazánkba, bizonyítja azt, az e’ máinapig is a Jászságban, nevezetesen pedig Jászberényben is szokásba lévő pecsét-jegy küldés a’ holott is valamelly közönséges dolognak hírül adása, vagyis végben vitele minden embernek a’ Bíró által kinyomott, s’ a’ Polgár, vagy is a’ Kiss-bíró által kinek kinek kezéhez adandó pecsétjegy mellett szokott megtörténni”.¹⁴ PERGERnek ez az értesítése tehát egyrészt tudománytörténeti (módszertörténeti) adalék, másrészt első adatunk arra, hogy a szokás — ha nem is tisztán a bírópecsét értelmében — a XIX. században is élt, nemcsak Szegeden, de egyebütt is. Igen valószínű, hogy HORNYIKOT is PERGER adata bízta arra, hogy maga szintén eleven jogszokással is támogassa a pecsét-kérdésről való véleményét, de már — mint látni fogjuk — sokkal tudatosabban, mint előde.

HORNYIK szerint az ő idejéig közzétett történeti forrásanyagban a XV. század végén nyoma vész a *citatio cum sigillo* törvényes szokásának, sőt a XV. sz. végén NYIRKÁLLAI TAMÁS már eszeli a prókátorokat, hogy a felperes keresetét azzal is hátráltathatják, ha az alperes kifogást tesz a *citatio cum sigillo* ellen, minthogy az ilyen idézés érvénytelen („quia non habet vigorem”).¹⁵ —

¹¹ T. i. László és Kálmán, decretumaiban. — Id. m. II. 33—34. l.

¹² L. Hornyik: d. m.

¹³ „Mikor a nádor haza megyen, a királyi pecsétet helyettesének adja át, hogy valamint egy a királyi törvényszék, úgy a pecsét is egy legyen.” Szt. László III. decr. 3. fej. (Hornyik fordítása. Id. m. 42. l.)

¹⁴ Schwartzner-Perger: Bèvezetés a diplomatikába. Buda, 1821. I. 35. l.

¹⁵ Hornyik János: Az idéző pecsétről. Id. h. 44—45. j.

Ahogy PERGER tanúságra citálta a jász idézést, (helyesebben a pecséttel való meghívást, gyűlésbe hívást) HORNYIK a maga lakóhelyének, Kecskemét városnak gyakorlatából hozott néhány történeti adalékot, sőt magát az idéző pecsétet is fölmutatta abban a formában, ahogy a XVIII., XIX. század gyakorlatában elevenen élt városában. Adalékaival valószínűvé tette, hogy a jogszokás a XVI. század végétől az ő koráig (1864) Kecskeméten szakadatlanul élt. „Nagykőrös és Kecskemét városok bírása mind mai napig pecséttel idéz” — mondja HORNYIK. Nagykőrös adatait azonban nem ismeri kellőleg, tehát „Kecskeméten maradt.” — A kecskeméti városi jegyzőkönyvek legrégebbikében (1591—1601) „a bírói pecséttel idézésnek igen sok példája található” — mondja HORNYIK. A találmányra idézettek legrégebbike pl. így hangzik (1594): *Bekó Lukachi es hegedws Janos Igón Zidogattak eghmash es hegedws Janos az byro peochietire nem Joth elo tartozik birsagali.*¹⁶ — A pecséttel idézés jogszokását Kecskeméten — HORNYIK szerint — legutóbb 1824-ben foglalták a felsőbb megerősítést is nyert városi statutumokba a következőképpen: „A bíróság előtt feladott panasz, ávagy akármely jelentés következtében, ha a feladónak vagy panaszlónak a panaszlott előhívására, a Városnak nyomtatott Pecsétje, a régi szokás szerint¹⁷ kiadatik és ez azt a vádlottnak kezéhez adja vagy házánál hagyja, s az mégis a Bíróság előtt meg nem jelenne, az első Pecsétért az eddig gyakorlott mód szerint pengő pénzben 51 krajcárokat, a második Pecsétért 1 forint 42 krajcárokat fizetni tartozik és ez rajta ügye felvétele előtt exequaltatik, s ez után ha ismét megjelenni nem akar, város emberei által bevezettetik s engedetlenségeért 24 órai aristommal fenyítettetik.”¹⁸ „Ezen gyakorlat — mondja HORNYIK — ma is élten él, életben maradt 1851—1861 évek alatt is, midőn a bírói hatóság általában cs. kir. bíróságokra volt ruházva: mert a kecskeméti községelöljáró, mind közigazgatási, mind békebírói minőségben az elibe került panaszos eseteknél így idézett s így idéz most, a törvényes bírói hatóságába visszalépett kecskeméti bíró, mindazon esetekben, midőn *trótt keresetlevél nélkül* a panaszos fél egyszerű szóbeli keresetet indít.”¹⁹ Értekezése felolvasása után — mely akadémiai székfoglalója volt — berekesztésül „néhány drb. lemet szetlen kecskeméti bírói pecsétjegyet s egy pár lemet szetlet is” felmutatott HORNYIK s elmagyarázta készítésük

¹⁶ Hornyik: Id. m. 48. l.

¹⁷ = sigillum dare.

¹⁸ Uo. 49. l. — Kálmán király decretuma szerint is háromszor idéztek. L. itt előbb.

¹⁹ Uo. 49–50. l.

módját is a következőképpen: „Valamely hivatalszolga ugyanis parancsot kap, kezéhez adatván néhány ív közönséges írópapiros; egyik lapon irczával²⁰ keresztvonalakat húz, melyek akkora kockákat állítanak elő, hogy a pecsétnyomót mindegyik befogadhassa, — ekkor a másik tiszta ívet nyers kovással, vagy megfőzött keményítővel bekeni, arra a kockázott ívet ráilleszti, rányomogatja, összeragasztja; midőn a kiadott ívek így összeragasztva s a kovástól át- nedvesedve vannak, valamely ütőeszközzel a pecsétnyomót mindenik kockára rá veri — a nedves papiros enged, a pecsétet felfogja s kiszáradás után ívnyi szeletekké alakul, melyekről a pecsétjegyek használatára lemetszetnek”.²¹ — Ilyen *Városnak nyomtatott pecsétére* HORNYIK a XVIII. századból is tudott elővenni példákat a város levéltárából s ezek is teljesen azonosan készültek a HORNYIK-korabeliekkel.

HORNYIK és érdemes elődei tehát tisztázták a pecséttel való idézés multját, mivoltát, sőt mind HORNYIK, mind pedig előde, a „bi-ha ri fi” PERGER tanúskodott amellett is, hogy körükben, a XIX. században legalább két helyen (Kecskeméten és a Jászságban), — s talán Nagykőrösön is — eleven volt a pecséttel való idézés (ill. meghívás) szokása. Hogy tehát másfelé az emléke is elhalt volna, ahogy jó TÖMÖRKÉNY ISTVÁN gondolta — nem valószínű.

Élt-e hát a közelebbi multban ez Árpád-kori jogszokás Kecskeméten kívül is, — vagy élt-e legalább valamely hasonló formája, mint amilyen pl. a jászsági meghívás, — vagy lappang-e legalább nyelvi emléke úgy — ahogy, mint a szegedi nagy csendességek birodalmában?

A HORNYIK értekezése óta megjelent közlemények szétszórt adataiból nem nehéz kimutatnunk, hogy egyebütt is élt a szokás szinte napjainkig, emléke pedig bizonyára ma is él. — Mindjárt Kecskemét, a Jászság tájékának szomszédságában is rábukkanunk.

GYÁRFÁS ISTVÁN, a jászok, kunok történelmének nagyérdemű alapvetője írja, hogy a pecséttel való idézésnek „világos példáját találjuk 1536-ban a kolbászszeréki kunoknál; ez 1850-ig a jászkun községekben általános szokás volt, sőt némely községekben máig is fentartatik. Az eljárás abból áll, hogy a községi bíró községe pecsétének darab papirkára több lenyomatát készletben tartja, s ha valaki előtte kisebb ügyben panaszt tesz, községi szolga általi idézés helyett e pecsétnek egy példányát átadja panaszosnak, hogy azt vigye el panaszlotthoz; a bírói pecsétre többnyire a legkonokabb is azonnal megjelen, mert tudja, hogy a bíró szavának, mi pecsétje odaküldésében nyilvánult, — nem engedelmeskedni városi

²⁰ = ceruzával.

²¹ Uo. 52. l.

szolga általi felkisértetést, sőt bezáratást von maga után”.²² Ugyanő írja, hogy „a megyék tisztjei is használták a pecsétet nemcsak idézésre, hanem kiküldetésekre is; így „1377-ben és 1378-ban Szabolcs és Szolnok megye alispánja megintésre és letiltásra kinevezett kiküldötteiknek pecsétjüket adták át, hogy annak felmutatásával kiküldetésöket igazolják, s eljárásukról jelentéstétel alkalmával a pecsétet visszaadták”. — Tovább: „A községi bíraskodást egyes jászkun szállások területére nézve az illető szállási kapitány gyakorolta, ki a feleket maga elébe pecsétje nyomata egy példányának az illető félhez elküldésével idézte, s a felek előadásait meghallgatván, ítéletet mondott. E pecséttel való idézés úgy a magyarok, mint a jászkunoknál régi szokás volt”.

Élt a pecsétküldés vagy pecsétadás szokásának bizonyos alakja Biharban, a Hajdúságon és Debrecenben is, amit alábbi adataink bizonyítanak: „A’ mely Nemes ember Hajdú Városokra futot Jobbágyát akarja repetálni, a’ Váradi Fő vagy Vice Kapitánytól, az eddig bévet régi usus szerint pecsétet kérvén, a’ Váradi Vár Szombati Székin való két Assessor, avagy a’ Notarius edgyik Assessorral edgyütt, tartozzék kimenni a’ Nemes embernek instantiájára Hajdú városnak kapitányát vagy Hadnagyát requirálni érte”... stb.”²³

A hajdúsági, nevezetesen a nagyszalontai bírópecsétről nem kisebb tanú értesít, mint ARANY JÁNOS, Szilágyi Istvánnak írt, 1848. jan. 27-én kelt levelében: „Száznegyven nap óta nem írt nekem levelet, legalább én nem kaptam annyit se, mint egy bírópecsét, a mit pedig Szabó Mihály főbíró uram oly apróra nyirbál, mint egy krajcáros kovának $\frac{1}{4}$ része...”²⁴ — 1848-ban tehát még a szalontai bíró is nyirbálta a pecsétet, ha talán nem is olyan apróra, amekkorára ARANY a maga levélíró jókedvében „nagyítva” kicsinyíti. De elvégre az sem lehetetlen, hogy a falusi papírszúke-világban nem juttattak egy-egy egész pecsétet az idézetteknek, hiszen parancsoló ereje ezzel nem lett kevesebb. Ha ez így volna, ezzel a bírópecsét is csak arra az útra mutatna, amelyen századok vagy néha ezredek alatt a népek minden összábasú hagyománya és hagyatéka egyre kisebbedik, vékonyodik, zsugorodik, vagy székely szóval élve: csökik (= csökevényesedik).

No azt meg minden Arany-olvasó tudja, hogy a Tetemre-hívásban is pecséttel idéz Bárczi Benő atyja:

Maga, pecséttel „hívja tetemre”,

Kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú.

Legyen a seb vérzése tanú.

²² Gyárfás István: A jászkunok története. 1870–1885. III. 437. l.

²³ L. Approbatae Constitutiones. 1677. 173. l. — 1648.-i articulus.

²⁴ L. Arany összes munkái. XI k. 1900. 47.

Hát a mai nemzedék idején vajjon nyirbálták-e még a pecsétet Nagyszalontán? Illenék tudnom, mert három esztendeig laktam a Csonkatorony árnyékában. Hírét hallottam, de magát a pecsétet nem láttam. A bizonyosság kedvéért megkérdeztem id. HADHÁZY KÁLMÁNT, Szalonta legöregebb „volt” fiskálisát, aki a mai ottani világban — ahogy neve alá írja — „volt ügyvéd, szőlőműves” s aki 1929. szept. 16-án kelt levelében a következőképpen volt szíves értesíteni: „Az 1871. XVIII: t.-cz. szól a községek rendezéséről; ez szüntette meg a százados gyakorlatot, amely szerint csakugyan szokásban volt Nagyszalontán, hogy ha valaki a község házánál panaszt tett, a bíró vagy helyettese, olykor az esküdt ember, *pecsétét ütött egy darab papírra azt a panaszos kezébe adta, hogy kézbesítse a panaszlottnak*, akiezt akár átvette, akár odadobta az őt panaszlónak, kötelességének tartotta a községi bíró előtt azonnal megjeleni, aki aztán igazságot szolgáltatott 6—8 esküdt társával”. Eszerint ha már nem is élő jogszokás Szalontán a pecséttel való idézés, de még mindenesetre az élők volt jogszokása, azaz: — a ma is élők szemeláttára mult ki a magyar világból. — Hasonló módról értesít TATÁR BALÁZS ny. tankerületi főigazgató Szalonta szomszédságából, az ugyancsak hajdú Sarkad községből, 1929. szept. 27-én kelt szíves levelében a következőképpen: „... 2. Pecséttel való idézés. Meg van ma is. Régebben, ha valakit a község házára akartak idézni, a bíró vagy esküdt egy kis darab papírra egyszerűen ráütötte a község pecsétjét s azt a kisbíró elvitte az illetőnek. Nem volt rajta semmiféle írás, még az idézett neve sem. A kisbíró szóval mondotta meg, hogy mikor tartozik az illető jelentkezni a bírónál. De ha nem beszélt is az idézettel, ott hagyta egyszerűen a pecsétet s az illető másnap szó nélkül felment, mert aki „pecsétet” kapott s másnap vagy legkésőbb harmadnap nem jelent meg, újabb pecsétet küldöttek hozzá, de akkor már a meg nem jelenésért büntetést is fizetett. Ezt régebben is, ma is nem hívták „idézésnek”, hanem egyszerűen *pecsétnek*. — Pl.: *Hová megy komámasszony? — Megyek a község házára. — Oszt miért? — Tudja a fene, de mennem kell, mert pecsétet kaptam.* — Ma is így járnak el. Ott áll a bíró kezeügyében az ablakpárkányon egy rakás kis négyszögletes papírdarab s ha valakit be akarnak idézni, egy ilyen lapra ráütik a pecsétet, de most már ráírják az illető nevét s azt is, hogy mikor kell jelentkeznie. Ismétlem, ezt ma sem hívják „idézésnek”, hanem csak „pecsétnek”.

Nemcsak a hajdú községekben élt ez a jogszokás, hanem a közejük ékelt városban is, a Basahalmon belül. Debrecen város jegyzőkönyvei is őrzik a bírópecsét emlékét. A város érdemes történetírója a következőt idézi Debrecen 1627-i jegyzőkönyvéből (17. l.): „ha a bírónak vagy az esküdt bírák valamelyi-

kének pecsétével perbe idézett meg nem jelent, első ízben 25, második ízben 50, harmadik ízben 75 dénárt fiz. stb.²⁵

Ha élt a szokás a Hajdúságon, Debrecenben, Nagyváradon s az erdélyi artikulus régi üzúsnak mondja egyik formáját, élnie kellett az erdélyi fejedelemség más részein is. Élt is. Tordán 1672-ben pl. „Nyole napi idézés város idézője által hadnagy pecsétjével történik”.²⁶

Marosvásárhely idefogható rendelkezését is ismerjük 1604-ből: Ha ith Uarasi Embernek eggiknek az masikkal peri indultatik az Feolpereos az Alpereost, ha maga Citallia ne teruentkeressel Citallia, hanem az Bironal pecsetet kerjen, es tartozzek az biró pecsetet adnipenznelkwl, ha pedigh Uaros Zolgaiaualakaria Citaltatni auual is szabad, az Uaros Zölgaia is tartozzek ket penz nelkwl simplex Citatoria elmenni...²⁷ Ilyen átmeneti, vagylagos' eljárásról szól az ugyan-csak marosvásárhelyi következő adat: „... ha kit penig uagi Uaros Zolgaia Cital: Uagio maga a Peres peczetel citallia personaliter...” (Uo. 33. l.)

A XVII. században Tállyán is élt ez a szokás, ha szabad erre következtetnünk ebből a rövid följegyzésből: „A citatória béírástúl is és kiadástul az notáriusnak den 16, az pecséttúl az bírónak den. 4, mind itt valótul, mind extraneustól hasonlóképpen”.²⁸

Hát Szegeden hogy volt? — Csak úgy, mint Kecskeméten, a Jászságban és Kunságban, Nagyszalontán és egyebütt, úgy ahogy szép rendiben megírta Szeged történetírója, ha téved is abban, hogy a pecséttel való idézés itt helyi szokásként fejlődött ki. — „Az eljárásban — írja REIZNER — az a helyi szokás fejlődött ki, hogy az egész a negyvenes évekig érvényben is maradt, hogy a panaszlottat a bíró pecsétjének átadásával maga a panaszos idézte meg. A pecsét egy papiros-szeletre volt ráütve s a pecsét helyettesítette az idéző végzést, melyet a panaszlotta bíróságnál vizs-szaadni tartozott. 1726. évi május 28-án „az egész tekintetes nemes magistratus votuma, úgy más tekintetes nemes királyi városok régtől fogvást bevett legalis szokása szerint statuáltatott: hogy ezen naptul fogvást, a nemes város pecsétetes czédulájáért

²⁵ Szűcs: Debrecen története. II. 522. l.

²⁶ Orbán Balázs: Torda város és környéke. 151. l.

²⁷ Kolozsvári-Óvári: Magyarország. Jogtört. Emlékek. I. 32. l. — Első felét idézi Zolnai is: Oklevél szótár, (pecsét alatt), de a forrás megnevezésébe hiba csúszott.

²⁸ Gazd. tört. Szemle. VII. 466. Tállya város törvényeiben. (1613—1696). Idézi Zolnai: Oklevél szótár, (pecsét címszó alatt).

5 denár és ugyan iudicaria decisioért, minden causans maga causa-játul, nemine excepto, den. 25 tartozik letenni“.²⁹

A *pecsétet vittek reá* szólást, amely hatóság elé idézést jelent, DUGONICS is följegyezte példabeszédes könyvében s ezzel a szóval bizonyára maga is élt éppen úgy, mint a *pecséttel* a szegedi szólasban jeles örökösei, TÖMÖRKÉNY és MÓRA.³⁰ — De ráakadunk a szegedi nevezetes tájszó, a ma élő *pecsét* szegedi magyarázatára szótárban is, igaz, hogy olyan helyen, ahol legkevésbé gondolnók. ZOLNAI GYULA járt utána szokott lelkiismeretességével, hogy az Oklevélszótárnak egyik, REIZNERBől vett adatát helyesen értelmezhesse: „1731: Amaz reája való gyanuságot másoktól megértvén, *pecsét* által nemzetes bíró urhoz czitáltá (REIZNER: SzegedTört. IV. 480. Vö. Szegeden a nép a hatósági idézéseket ma is *pöcsét*-nek nevezi. KOVÁCS JÁNOS közlése)“.³¹

Bár adataink mind magyar nyelvterületről valók, semmi kétség benne, hogy az ország nemzetiségi területein is élt ez a szokás s talán még ma is inkább él, mint magyarok közt, ahonnan a szokás ma élő változatlan gyakorlatát már nem tudtuk kimutatni, ahogy HORNYIK 1864-ben még fölmutathatta az ő korában is élő idéző *pecsétet*. — A Felvidékről pl. 1594-ből való adatunk szerint a földesúr még úgy idéz *pecséttel*, mint Bárczi Benő apja: „Benan Pál soltész és jobbágy, bár földesura őt több ízben szolgál, küldöncei és *pecsét küldésével magához hívatta*, nem törődött a hívással, egyszer sem jelent meg és az engedelmességet megtagadta“.³²

A szokás multjára mutató adatokat a monográfiák és egyéb közlemények anyagából nem lenne nehéz sokasítani. A *pecséttel* való idézésnek nem történetét akartuk vázolni, csupán szinte napjainkig tartó gyakorlatát igazolni. Ez a gyakorlat a fölmutatott jelek szerint az újkorban is országos lehetett, legalább a községi bíráskodásban és közigazgatásban, az ősi jogszokások végső menedékében, s nem helyi szokásként alakult ki, ahogy pl. REIZNER is gondolta.³³

Néha az ilyen jogszokástörténeti széttekintés, s pl. egy-egy tény, fogalom megállapítása, illetőleg szabatosabb meghatározása után más ismeretkör is juthat több-kevesebb eredményhez. A fentebbiek alap-

²⁹ Reizner J. Szeged története. III. 60.

³⁰ Hasonlóképpen számontartja Szvórényi József is a *pecsétet küldtek reá* szólást. — L. Kertész Manó. Szokásmondások. Nyelvünk művelődéstörténeti emlékei. Bp. 1922, 223. l.

³¹ L. Oklevélszótár: *pecsét* címszó alatt.

³² L. Rudnay Béla: A csermenyek és a parasztság büntetőbíráskodásai a XVI. és XVII. században. 1939. 89. l.

³³ Legtovább talán az Alföldön élt, esetleg a török hódoltság maradi, konzerváló szelleme révén. Györfly István barátom szíves értesítése szerint Törökország kisázsiai részében még ezelőtt tíz évvel is akként idézték a török közigazgatás, hogy az előljáró gyertyalángon megkormozott *pecsét* gyűrűjét papírszeletekre nyomta s ezekkel a *pecsétekkel* idézte a feleket maga elé.

ján pl. történeti szótáraink *Pecsét* címszava alatt a „*Sigillum citationis*” értelmezés is helyénvaló lenne. A *pecsét* stalán az Arany-féle *bírópecsét* is (= idéző cédula, idéző végzés) élő tájszó, helye lesz tehát az új tájszótárban. — A *Tetemrehívás*-nak ebben a sorában: *Maga*, pecséttel „hívja tetemre” — nemcsak korhűség van, ahogy eddig hittük, hanem népiesség is, annál inkább, mert ARANY e ballada írásakor (1877) már nemcsak Szalontáról, hanem Nagykőrösről is ismerhette ezt a tájszót, hiszen HORNYIK szerint ott még 1864-ben is élt a pecséttel való idézés szokása.

Hogy aztán Bárczi Benő atyja valóban *maga* hívta volna tetemre pecséttel a gyanúsítottakat, azaz *maga vitte volna rájuk a pecsétet* azon a közvetlen módon, ahogy ez a közvetlenség még a közeli multban is szokás volt: — az apa lelki állapotát nézve — nem lehetetlen, de nem valószínű. Hogy Arany a *Maga* szó aláhúzásával csupán az úri joghatóságra figyelmeztet-e vagy ennél többet jelent a nála mindig jelentőséges dült betű — nem tudom.

Talán régi *elpecsétel* igénk történetére is derül némi fény a fentebbiek után. A Nyelvtörténeti Szótár e szavunkat, *praedestino*, *vorbestimmen*’ szavakkal értelmezi, minthogy csakugyan volt is ilyen jelentése, különösen az egyházi irodalomban, vallásos tartalmú iratokban. Ugyanezt a fogalmat a mai nyelvgyakorlat így szokta kifejezni: *elhív*; szenvedőben: *elhívatik*, (származékok: *elhívott*, *elhívatott*, *hívatott* stb.). E kongruencia alapján föl lehet tennünk, hogy *elpecsétel* szavunk elsődleges jelentése: *pecséttel való elhívás, előhívás, meghívás*’ (V. ö. ARANY: *Maga*, pecséttel hívja . . .), később egyszerűen (*pecsét nélkül, esetleg valamely magasabb fórum elé való*) *elhívás, meghívás* (*megidézés*). — Mindenesetre különös volna, hogy egy olyan régi, általános, mindennapi gyakorlat (— az idézés —) bizonyos mozzanatának kifejezésére csak olyan hosszadalmas szólások szolgáltak volna, mint *pecsétet küldeni valakire, pecsétet vinni valakire*. Az olyan régi példák, mint pl. (GELEI—KATONÁTÓL): „*Minket az isteni-fiuságra el-petsétel, vagy éppen (KÁROLYI GÁSPÁR-tól): Az vrnac lakodalmára el peczeteltettek*”³⁴ — bátorítanak arra a föltevésre, hogy *elpecsétel* igénknek régen, mikor a *citatio cum sigillo*, *in floribus*’ volt (a XV. század végéig), lehetett *pecséttel megidéz*’, később csak *meghív, előhív*’ jelentése is, míg végül a képzettel (fogalommal, konkrétummal) párhuzamosan avuló szók módja szerint az *elhív*’, (*elhívatas, praedestinatio*) fogalmának kifejezésére szorult jelentésbeli terjedelme.

Elérkezvén az írásbeliség hajnala, a régimódi *pecsét* nem mult ki a világból azonnal, hanem bizonyos ideig együttélt az írással. A párhuzamosságnak, átmeneti állapotnak olyan tünete ez, mint amilyent a művelődéstörténet (néprajz) ezer más példája is mutogat. Eb-

³⁴ I. a Nyelvtörténeti Szótárban.

ben az átmeneti időben megvolt a pecsét is, de velejárt az írásos bizonyosság is. A Várad Regestrumban pl. ezt olvassuk: „Nos conventus Waradiensis contestamur omnibus etc. . . . Unde dedimus super hoc nostrum sigillum cum litteris praesentibus, pristaldo existente Marco de Cheph“.³⁵ — Első tehát a pecsét, amelyhez az írás járul (sigillum cum litteris). Pecsételni mindenki tudott, írni kevesen. Hitelt (— legalább nálunk —) a középkorban a pecsét ad, nem az írás, még kevésbé az aláírás. Nem egy középkori oklevelünkön hiányzik az aláírás, nem azért, mintha lefelejtették volna róla, hanem azért, mert teljesen elég volt rá a pecsét is.³⁶

A magasabb fórumok gyakorlatában ez a fordulat, ez az átmenet — nevezetesen az idézőpecsétre nézve — valószínűleg a XIII., XIV. században ment végbe. Hogy végbe kellett mennie, megint eleven analógiával bizonyítjuk, mert mi, etnográfusok — nem úgy, mint a jogtörténészek nagyobb része, — hiszünk bizonyos jogszokásoknak a multa nézve is bizonyító erejében. TATÁR BALÁZS fenti becses értesítése szerint Sarkadon a papirdarabocskára ráütik a pecsétet (s azután) ráírják az idézett nevét s a jelentkezés idejét is, s úgy küldik el: sigillum cum litteris: a „pecsétet“ a hozzá tartozó írással. Nem egyéb ez, mint 600—800 év múlva megismétlődő átmenet a pecsétről az írásos pecsétre (sigillum cum litteris'), majd (valamikor a jövőben) az írásra, (idéző végzésre), amely már akkor is érvényes lesz, ha a pecsét hiányzik róla.

Végül érintsük még egyszer a pecsét jelentéstörténetének kérdését. A pecsét végső elemzésben — a multban — nem egyéb, mint igazoló jegy, jogosított személy jelvénye, jele, mondhatni: személyjel, amihez hasonló eredetileg a címer, vagy manapság bizonyos mértékig a névjegy is. Ilyen jelt ad például a váradi kapitány — hogy fenti adatainknál maradjunk — a Hajdúságra kiküldött szökevénykutatóknak is, akik személyében eljárnak.³⁷ Azonban ebben az időben esetleg itt is, s egyik-másik máskori vagy máshonnan való adatban is, a pecsét már írásos bizonyáglevelét is jelenthet, ahogy mai nap is jelent idézőlevelet (tk. írást) pl. Szegeden vagy Sarkadon. Hogy a mult egyes szűkszavú adataiban hol és mikor jelenti magát az idéző pecsétet s hol és mikor már csak az „idéző cédulát“, ma még

³⁵ Vár. Reg 362. sz. (Nr. 351.) 293. l.

³⁶ Még a gör. keleti egyháztól a római egyházhoz állott oláh nemesek és boérok 1711.-i levelén is 412 pecsét van, „holottis az aláírások igen ritkák“, jóllehet az oklevél aláírásokról szól: „subscriptiones Dominorum Boierorum, et Nobilium Unitorum Districtus Fogaras“. — L. Schwartner á Perger: Bézézetés a Diplomatikába. II. 40. — Egyszerűen azért, mert az oláh nemesek és boérok jóval nagyobb része írástudatlan volt; pecsételni azonban tudott. — Az 1498. évi 14. törvénycikk első sorban azoknak a káptalan- és konventbeli személyeknek arcára ütteti a tüzesvas-bélyegzőt, akik a hiteles pecséttel az oklevélhamisítványt megpecsételik s csak azután azokéra, akik a hamisításban bármi egyéb részt vettek.

³⁷ A pecsétnek ilyen és hasonló szerepére — nem is szólva a középkorról — bőséges adatok találhatók: Kolozsvári-Ovári: Magy. Jogtört. Emlékek I.—III. c. művében a Mutató eljárás c. fejezetének pecsét, idézés címszavai alatt.

nem tudjuk, mert a pecsét szó jelentéstörténetét ma még nem látjuk tisztán.

Utószó. A szegedi egyetemi ifjúság egyik komoly egyesülete 1929 tavaszán azzal a fölszólítással tisztelt meg: tartsak körében előadást az Alföld néprajzi teendőről. A kitüntető meghívást megköszöntem, de az előadásra nem vállalkozhattam, mert szubjektív megítélésem szerint — akkoriban az idő erre nem volt alkalmas. Ezt a mulasztásomat igyekszem jóvátenni — egyetlen példammal inkább köszönetül és köszöntésül — különösen a magyar joghallgató ifjúságra gondolva, akikre népünk megismerése körül sajátos feladatok várnának. Szerény írásom tehát nemcsak címe, hanem szándéka szerint is *pecsét*, melyet a magyar néprajz viszályára a magyar ifjúságra abban a reményben, hogy — a jászok példája szerint — meg fog jelenni abban a gyülekezetben, ahol a magyar nép tudományos megismerését szolgálják. A fenti meghívó pecsét-jelentését leg hamarabb bizonyára a joghallgató ifjúság fogja megérteni. — Sok mindent bízhatunk a filozopterekre, — szokták is vállalni, — de élő jogszokásaink összegyűjtésére kétségkívül a joghallgató ifjúság van elpecsételve.

Viski Károly:

Pálóczi Horváth Ádám énekeskönyve. II.

(Első közlemény 1930. 1—2. számban.)

Hát bizony megértették, így értették ezeket az énekeket HORVÁTH ÁDÁM barátai. De megértették ellenségei is. Megértették azok, akiket Kresznerics följegyzése szerint *füles baglyok*-nak hívtak, báró Orczy Lőrinc pedig *sekrestyések*-nek szokott nevezni: a „geheime Polizei emberei“ (KazLev. XII: 475), a besúgók. 1814. dec. 7-én ezt írja HORVÁTH ÁDÁM a kérdezősködő KAZINCZYNAK: „Kedves Barátom! — Relatum est S[uae] Serenitati in Comitatus Zaladiensi et Simigiensi certas cantilenas sufflamminatorias publice decantari, earumque Auctorem esse Adamum Horváth, qui in Comitatu Zaladiensi residet, bona vero et in Simigiensi possidet; et qui sub novissima congregatione Comitatus Gömöriensis notabilem renitentiam exhibuit: hisce proinde committitur D. Vestrae, ut sub manu investiget, an revera similes cantilena, qualis est haec ./. in illo Comitatu decantentur et an illarum Auctor est dictus Adamus Horváth... de compertis relationen facturus etc. etc. Josephus Palatinus. — Ez a parantsolat jött October elején a Somogy és Zala Vármegyei Ord. Vice Ispányokhoz, a mint Somogyban (mivel ott éppen Bajomban kellett történnie a kéz alatt való Investigationnak) meg tudhattam,